

DEN NYA YRKESLÄRARUTBILDNINGEN – UTKOMSTER I FORM AV YRKESKOMPETENS

Annelie Andersén

ABSTRACT

This article describes and discusses a group of newly trained vocational teachers' experiences of outcomes of their teacher education in terms of professional skills. Seven students participated in focus group discussions concerning one of the professional teacher training national objectives. The results show that the newly trained vocational teachers acquired a new vision of the teaching profession and that they have strengthened both their professional identity and their self-confidence. They have new, broader and more improved tools to use in teaching, and they see the importance of having a vocational teacher education. Skills that are considered important in the new vocational teachers' profession are for example to be able to see the individual students and reach out to them with his message, and to make just assessments and set fair grades.

Keywords: vocational teacher education, professional skills, experiences, outcomes, focus group discussions

INLEDNING

Det är en kall oktobermorgon. Klockan är nio på morgonen. Telefonen ringer när jag sätter nyckeln i dörren till kontoret. När jag lyfter luren är där ingen som svarar. Jag hänger av mig jackan. Telefonen ringen igen, ilsknare den här gången. Samma nummer som minuten innan. Den här gången hinner jag svara. "Ja hej!, jag har några frågor om yrkeslärarprogrammet". Kvinnan i andra änden av telefonlinjen berättar att hon arbetat i flera år som obehörig yrkeslärare och att hennes chef, rektorn på skolan där hon arbetar talat om att han vill att hon utbildar sig så att hon kan få en fast tjänst. Nu undrar hon om hon kan få möjlighet att validera sin arbetslivserfarenhet hos oss så att hon kan få ut en examen som yrkeslärare. Jag svarar att hon är välkommen att söka vår utbildning och komma och läsa den hos oss. Jag berättar också att beroende på vad hon har läst sedan innan så kanske hon kan validera hela eller delar av en kurs. Kvinnan fortsätter med att fråga hur många dagar hon då behöver komma in till högskolan. Jag berättar hur många dagar som normalt är campusförlagda under en termin vid heltids- respektive halvtids-

ANNELIE ANDERSÉN

*Fil dr och lektor i pedagogik,
Institutionen för kommunikation och information
Högskolan i Skövde, Box 408, 541 28 Skövde
E-post: annelie.andersen@his.se*

studier samt hur många dagar verksamhetsförlagd utbildning (VFU) som ingår i de olika kurserna. "Men jag behöver ingen VFU, jag har jobbat tolv år som lärare i gymnasiet och innan dess jobbade jag på hotell i 15år" svarar kvinnan. Efter att vi avslutat samtalet snurrar en fråga i mitt huvud, vad ger yrkeslärarutbildningen till studenterna som de inte får genom att arbeta som obehöriga yrkeslärare? Jag känner att detta är en fråga som jag vill få svar på så att jag kan tala om det nästa gång telefonen ringer och någon vill validera sig.

Gymnasial yrkesutbildning och utbildning till yrkeslärare en kort historisk inblick

Så som framgår av inbjudan till detta temanummer är gymnasial yrkesutbildning ett fält som bland annat kännetecknas av förändring. Att utbildningen är under ständig förändring är i sig inget konstigt då utbildningen återspeglar de behov och krav som det rådande samhället och arbetsmarknaden har. När samhället och arbetsmarknaden förändras behöver också utbildningen göra det. Från ett tidigt mästarlärande som hade sin topp under skråväsendets tid har den svenska yrkesutbildningen skett i lärlingsskolor, yrkesskolor och kommunala verkstadsskolor för att under 1970-talet komma att ingå i den då nya enhetliga gymnasieskolan (Lgy 70) i form av tvååriga gymnasielinjer. Idag sker yrkesutbildning i gymnasieskola och kommunal vuxenutbildning, men också vid yrkeshögskolor och i utbildningar som anordnas av andra privata utbildningsanordnare. Fokus i föreliggande temanummer ligger dock på den gymnasiala vuxenutbildningen. I och med programgymnasiets införande i mitten av 1990-talet (Lpf 94) blev de tvååriga gymnasielinjerna till treåriga program, vilka alla skulle ge högskolebehörighet. En utveckling som låg i linje med dåvarande regeringens målbild om att minst femtio procent av en årskull skulle fortsätta till högre studier. Enligt Skolverket (2011; 2012) har flera internationella studier visat på att de svenska gymnasieeleverna avslutar sina gymnasiestudier med mindre goda kunskaper än vad de tidigare gjort. Detta tillsammans med att många gymnasieelever avbryter sina studier i förtid för att i stället möta en hög ungdomsarbetslöshet var enligt skolverket främsta anledningarna till att gymnasieskolan liksom det övriga skolväsendet åter igen kom att reformeras för ett par år sedan. I och med den senaste läroplanen för gymnasiet (Gy11) har yrkeskompetensen åter fått en framträdande roll i yrkesprogrammen och här betonas att utbildningen måste ge en god specifik förberedelse för det yrke eleven utbildar sig till, samtidigt som de generella kompetenserna också betonas och det förespråkas att dessa olika kompetenser ska utvecklas tillsammans så att de generella kompetenserna utvecklas i de specifika sammanhang som yrkesutbildningen står för. Detta innebär att de gymnasiegemensamma ämnena skall samspela med yrkesprogrammets karaktärsämnen. Enligt regeringens proposition 2008/09:199 finns ett krav att eleverna i gymnasieskolans yrkesprogram ska bli väl förberedda för yrkesverksamhet direkt efter gymnasieskolan, samtidigt som kravet på de generella kompetenserna inte får minska. Dessutom måste samverkan mellan skola och arbetsliv stärkas och genomströmningen vara hög. Enligt Skollagen (2010:800) ska gymnasieskolan:

...ge en god grund för yrkesverksamhet och fortsatta studier samt för personlig utveckling och ett aktivt deltagande i samhällslivet. Utbildningen ska utformas så att den främjar social gemenskap och utvecklar elevernas förmåga att självständigt och tillsammans med andra tillägna sig, fördjupa och tillämpa kunskaper.

15 kap. 2 § 1 och 2 stycket

Att gymnasieutbildningen förändras medför också nya och förändrade krav på lärarna i utbildningen och därmed också på lärarutbildningen. Således är det inte bara den gymnasiala yrkesutbildningen som kännetecknas av förändring, utan även yrkeslärarutbildningen. Enligt SOU 2008:112 var yrkeslärarnas utbildning i början fem veckor lång, för att sedan succesivt utökas. Längden på utbildningen varierade också tidigare beroende på vilket program man undervisade inom. I och med programgymnasiets införande i mitten på 1990-talet genomfördes en utredning (SOU 1994:101) vilken ledde fram till att det för en lärarexamen krävdes 40 poäng i en praktisk pedagogisk utbildning för att bli yrkeslärare. Utöver detta skilde sig utbildningskraven fortfarande åt beroende på vilket program man skulle undervisa inom. Inom industri och hantverk samt handel och administration krävdes exempelvis en relevant yrkesinriktad högskoleutbildning om minst 60 poäng, medan lärare inom exempelvis vård och naturbruk ansågs ha denna teoretiska kompetens ändå. Ytterligare förändringar i yrkeslärarutbildningen genomfördes 2001. Utbildningen kom att omfatta 180 högskolepoäng, varav hälften var allmänt utbildningsområde och hälften annan relevant högskoleutbildning. När yrkeslärarutbildningen åter gjordes om inför hösten 2011 blev själva högskoleutbildningen återigen kortare. Numer omfattar yrkeslärarutbildningen 90 högskolepoäng, men för att vara behörig att söka krävs yrkeskunskaper tillägnade genom yrkeserfarenhet, högskolestudier eller annan eftergymnasial utbildning (Högskoleverket, 2011). Yrkeskunskaperna blir således något som de blivande yrkeslärarna har med sig in i utbildningen, medan själva utbildningen mestadels fokuserar på att utveckla lärarkompetens. Även innehållet i den pedagogiska delen av utbildningen har enligt den statliga utredningen (SOU 2008:112) förändrats. Här framkommer att innehåll och form i undervisningen inte längre ses som på förhand givet, utan att det i stället blir de blivande lärarnas ämneskunskaper tillsammans med deras förståelse av elevernas lärande som lärarbetet utgår från. Att förstå elevernas förståelse och hur denna förståelse kan utvecklas är enligt utredningen en central uppgift för lärarna. Detta betyder att lärarna har större krav på sig både då det gäller innehåll som organisering av lektionerna och att de har ett ökat behov av specialpedagogisk kunskap.

Med utgångspunkt i den ovan skisserade bilden av dagens gymnasiala yrkesutbildning och den roll lärarna spelar då det gäller att främja varje elevs lärande, ge en god grund för yrkesverksamhet och fortsatta studier samt för personlig utveckling och ett aktivt deltagande i samhällslivet är det inte svårt att förstå hur viktigt det är med utbildade yrkeslärare. Här står vi inför ett problem då det är stor brist på yrkeslärare med lärarexamen. Enligt SACOs prognos (Oscarsson, 2012) är det en stor brist på utbildade yrkeslärare och trots minskade elevkullar kommer denna brist att hålla i sig under prognosens femårsperiod, då många av de nu verksamma lärarna går i pension. Liknande trender skissas också upp i Högskoleverkets rapport

2010:1, samt i Statistiska centralbyråns (2011) *Trender och prognoser* där det förutspås en fortsatt brist på yrkeslärare även 2015 och 2030. Idag finns drygt 11 000 yrkeslärare i gymnasieskolan och den kommunala vuxenutbildningen (Oscarsson, 2012). En stor andel av yrkeslärarna i gymnasieskolan är obehöriga, något som innebär en bristande kvalitet i utbildningen och som enligt 2013 års budgetproposition (Prop. 2012/13:1) är ett stort orosmoment. Åttiofyra procent av lärarna i allmänna ämnen hade pedagogisk högskoleexamen läsåret 2011/12, motsvarande siffra för yrkeslärarna var trettioåtta procent. Den låga andelen behöriga lärare medför enligt SOU 2008:112 att många av dagens gymnasieelever undervisas av lärare som inte har tillräckliga kunskaper i hur undervisningen skall organiseras, hur kursplanerna ska tolkas, samt hur betygsättning och bedömning skall genomföras. De undervisas av lärare som saknar förmåga att omsätta kursplanerna till praktisk undervisning och som saknar förmåga att omsätta läroplanens intentioner i undervisningssammanhang. Samtidigt är yrkeslärarna en kategori lärare som är undantagna kravet om lärarlegitimation, medan lärare inom exempelvis förskolan, grundskolan och gymnasieskolans ämneslärare inte får tillsvidareanställas efter den första december 2013 om de inte har lärarlegitimation får yrkeslärare både tillsvidareanställas och sätta betyg utan legitimation. Motivet att undanta yrkeslärare från lärarlegitimationskravet sägs bland annat vara rekryteringsskäl (Läraryrket, 2013). I budgetpropositionen för 2013 (Prop. 2012/13:1) trycker regeringen på vikten av att stärka yrkeslärare och yrkeslärarutbildning och menar på att här måste medel satsas för att en större andel yrkeslärare skall bli behöriga. Att utbilda yrkeslärare och öka andelen behöriga lärare i yrkesämnena är således av högsta vikt, men vad är det egentligen som de blivande yrkeslärarna får med sig under sina 90 högskolepoäng som de inte hade innan?

Syfte

Med utgångspunkt i ovanstående frågeställning vill jag i föreliggande artikel beskriva och diskutera en grupp nyutbildade yrkeslärares upplevelser av yrkeslärarutbildningens utkomster i termer av yrkeskompetenser. Med yrkeskompetenser menas de kunskaper och färdigheter som anses behövas för att utföra yrket. Till skillnad mot närliggande begrepp så som yrkeskunnande och yrkesskicklighet inryms också vilja i begreppet. En avgränsning har också gjorts till att gälla gemensamma yrkeskompetenser för alla yrkeslärare oavsett ämnesinriktning. Yrkeskompetenser kopplade till ett specifikt ämne ämnas inte vara föremål för diskussion i föreliggande artikel då det skulle kräva en mer omfattande studie och ett större urval än som varit möjligt.

Då nuvarande yrkeslärarprogrammet startade höstterminen 2011 och många av yrkeslärarstudenterna endast studerar på halvtid är det få studenter som hunnit läsa hela utbildningen. Föreliggande artikel är ytterligare avgränsad till att gälla en studie gjord på en grupp yrkeslärarstudenter från en och samma högskola. Ambitioner finns att utvidga studien till att omfatta fler studenter och den kan därför betraktas som en form av pilotstudie inför en större kommande studie. I samband med detta är det också viktigt att betona att syftet med studien inte är att dra generella, statistiskt underbyggda slutsatser om alla nyutexaminerade yrkeslärare

vid den nya yrkeslärarutbildningen. Istället är målet att få en fördjupad bild av hur yrkeslärarstudenterna kan uppleva nyttan med utbildningen i termer av yrkeskompetens.

Yrkeskompetens är inte ett helt oproblematiskt begrepp, då det är svårdefinierat. Enligt Kompetensutredningen (SOU 1991:56) är kompetens ett begrepp som förändrats över tid, men numer är innebörden av begreppet att kunna klara av olika krav som ställs inom en viss situation, exempelvis en yrkesverksamhet. Det har varit svårt att hitta tidigare forskning om yrkeslärarkompetens specifikt, liksom lärarkompetens generellt. Persson och Nordänger (2006) menar att anledningen till detta är att lärarkompetens är en sammanfattning av flera olika kompetenser som var för sig undersöks i olika studier. Ett försök att koppla samman olika kompetenser har nyligen gjorts av Köpsén och Fejes (2013). De kopplar samman yrkeslärarens kunskap och kompetenser med deras identiteter som yrkeslärare och menar att yrkeslärarnas identiteter formas inom och mellan de praktikgemenskaper (undervisningspraktiken, yrkespraktiken och lärarutbildningspraktiken) som individen tillhör. Av resultatet av Köpséns och Fejes studie framkommer att deltagande i lärarutbildningen påverkar undervisningspraktiken då lärarstudenterna lär sig hur de kan omforma sin yrkeskunskap till ett undervisningssammanhang och att lärarutbildningen bidrar till att legitimera och positionera yrkeslärarna som lärare.

Eftersom det finns mycket liten eller ingen tidigare forskning om utkomster av den svenska yrkeslärarutbildningen och yrkeslärarkompetenser är föreliggande studie att betrakta som en pilotstudie och en induktiv forskningsansats har därför valts. I korthet betyder detta enligt Patel och Davidsson (2003) att jag som forskare inte utgått från någon teori och tidigare forskning som fått styra forskningsfrågorna. Istället bygger resultatet på empiriska studier vilka ämnar leda fram till teorier kring nyutbildade yrkeslärarens upplevelser av yrkeslärarutbildningens utkomster. Då den analys och det resultat som presenteras i föreliggande artikel bygger på ett fokusgruppsamtal kan resultaten inte ses som generella eller teorigrundande på så sätt, men tillsammans och i jämförelse med resultaten från andra liknande och kommande studier kan resultatet i föreliggande studie komma att spela roll i framtida teoribildningar.

TILLVÄGAGÅNGSSÄTT

För att ta reda på vilka upplevelser nyblivna yrkeslärare har av utkomsterna av yrkeslärarutbildningen har en grupp avgångsstuderanter från en högskolas yrkeslärarutbildning valts ut att delta i studien. Cirka ett dussin personer avslutade höstterminen 2012 sin ett och ett halvt år långa utbildning till yrkeslärare vid den aktuella Högskolan. I samband med det sista undervisnings- och examinations-tillfället i kursen blev de tillfrågade att delta i en muntlig utvärdering av utbildningen. Sju studenter tackade ja till att delta, fyra kvinnor och tre män, samtliga är i åldern 35-55 år. Några av deltagarna har ingen erfarenhet från att jobba som lärare innan utbildningen, medan andra har arbetat olika länge som obehöriga lärare

innan. Den person som har längst erfarenhet som lärare har arbetat i tio år innan hon påbörjade sina yrkeslärarstudier. Deltagarna kommer också från olika bakgrunder och har utbildat sig till yrkeslärare inom skilda områden så som restaurang, bygg, naturbruk, vård och administration. Deltagarna informerades om att det huvudsakliga syftet med samtalet var att utvärdera utbildningen, men att materialet också skulle komma att användas i forskningsssammanhang och presenteras i artiklar som denna rörande studenternas upplevelser av utbildningen och dess utkomster. Studenterna blev lovade konfidentialitet i den utsträckningen att de inte kommer att nämnas vid sina rätta namn, dock har de lämnat medgivande till att beskrivas som den första årskullen som genomgår den nya yrkeslärarutbildningen vid den aktuella Högskolan.

Som datainsamlingsmetod valdes fokusgruppssamtal. Ett fokusgruppssamtal är enligt Wibeck (2002) att en grupp deltagare samlas för att samtala (fokuserat) om ett givet ämne. Anledningen till att fokusgruppen användes som metod för att samla in data var för att efterlikna ett så vardagslikt samtal som möjligt mellan deltagarna, något som bland andra Jovchelovitch (2001) och Wilkinson (1999) menar är fokusgruppssamtalets styrka. Då syftet med fokusgrupper enligt Kreuger (1998) är att fördjupa förståelsen av hur människor tänker kring ett ämnesområde passar fokusgruppssamtal bra in på studiens syfte. Som ämne i det beskrivna fokusgruppssamtalet valdes studenternas upplevelser av studiernas utkomster i termer av yrkeskompetenser. För att kunna koppla utkomsterna till utbildningens syfte valdes ett av de nationella målen för yrkeslärarutbildningen ut som fokus för samtalet. Det nationella mål som valdes ut var det mål som säger att studenten för att ta yrkeslärarexamen ska visa förmåga: "att i den pedagogiska verksamheten utveckla färdigheter som är värdefulla för yrkesutövningen". Anledningen till att just detta mål och inte något annat av de nationella målen för yrkeslärarutbildningen valdes var för att detta mål var det som bäst ansågs täcka in hela utbildningen och dess utkomster. Genom att samtala runt målet var förhoppningen att studenterna skulle komma att beröra vilka färdigheter som de ansåg vara viktiga i sin yrkesutövning som yrkeslärare samt om och på vilket sätt de ansåg att utbildningen bidragit till att utveckla dessa färdigheter. Då sju personer var intresserade av att delta i fokusgruppssamtal valde jag att låta alla deltagare forma en fokusgrupp. Gruppstorleken är enligt Morgan (1998) viktig för att fokusgruppen ska bli så bra som möjligt. Morgan menar att en fokusgrupp bör ha fyra till sex deltagare. Gruppen bör inte vara för stor då det är svårt att ge och få feedback i en stor grupp och det blir också svårare för alla att komma till tals. Jag valde dock att ha sju personer i min grupp. Alternativet var att dela gruppen i två mindre grupper om tre och fyra personer med risk att det istället blivit för få deltagare och att samtalet stannat av och dött ut. Med fler personer i gruppen finns större chans att någon deltagare säger något som en annan deltagare spinner vidare på, vilket var vad jag ville uppnå med fokusgruppssamtalen. Jag själv har fungerat som moderator i fokusgruppssamtalet. Som moderator har min roll i enlighet med vad Wibeck (2002) föreskriver varit att leda samtalet framåt genom att introducera nya aspekter av diskussionen och se till att alla deltagare ges talutrymme. Under

själva fokusgruppssamtalet har jag följt Morgans (1998) råd och förutom att jag observerat gruppens interaktion så har jag varit passiv i diskussionen. En kritik som ofta framkommer mot fokusgruppssamtal är enligt Wibeck (2002) att moderatorn saknar makt och kontroll över situationen. Precis som Wibeck menar jag dock att detta är en fördel då det kan medföra att deltagarna utmanar varandra och mig som moderator genom att insistera på att deras egna tolkningar ska få gehör. Vad som däremot är av vikt att tänka på är att gruppens dynamik, så som Wibeck (2000) påpekar bidrar till resultatet av fokusgruppssamtalet. Morgan (1998) betonar vikten av att gruppmedlemmarna behöver känna samhörighet. I föreliggande fall är detta inget problem då gruppmedlemmarna studerat tillsammans i ett och ett halvt års tid och därför känner varandra. Nackdelen med att gruppen är en redan existerande grupp där deltagarna känner varandra kan vara att man säger det som man tror förväntas av en och att man inte vågar säga emot. Detta är dock inget jag upplever i den studerade gruppen då samtalet snarare visar på att det är högt i tak mellan deltagarna, de vågar kritisera varandra och högskolans lärare, inklusive mig som moderator, samtidigt som de också ser och lyfter varandras styrkor.

När vi träffas är det sista dag på utbildningen. Vi träffas i en sal på Högskolan där studenterna tidigare på dagen redovisat sina avslutande examinationsuppgifter för varandra. Jag börjar med att förklara för studenterna hur fokusgruppen är upplagd, att min roll som moderator är att leda samtalet, men att tanken är att det är de som medlemmar i fokusgruppen som skall prata. Jag förklarar också att min roll är att fördela ordet och att de gärna får spinna vidare på det som andra personer tar upp i samtalet och berätta om deras bild är densamma eller om den skiljer sig åt etcetera. Vidare berättar jag att samtalet kommer att spelas in, vilket ingen ser som något problem. På en overheadapparat har jag lagt på det program mål som samtalet kommer att kretsa kring, så att det syns tydligt på väggen och studenterna kan se och påminnas om det hela tiden under samtalet. Jag börjar med att fråga deltagarna om de tycker att de uppnått målen och samtalet flyter på och de kommer automatiskt in på hur de tycker sig ha nått målen och vilken roll utbildningen haft. Några gånger går jag som moderator in och påminner om kursmålet och frågar deltagarna om vilka färdigheter de ser som viktigast att utveckla i yrkesutövningen, de redskap de tycker sig ha fått under utbildningen, om de ser annorlunda på att vara behörig lärare efter att de gått utbildningen och vilka skillnader de ser mellan sig själva som utbildade och de kollegor de möter som är utbildade. När den förutbestämda tiden för samtalet, 90 minuter, rinner mot sitt slut upplever jag också att samtalet kring det första målet jag lagt upp på overheaden känns mättat och att det känns naturligt att avsluta samtalet. Under fokusgruppssamtalet antecknar jag löpande vem som talar. Jag antecknar också hur något sägs med kroppsspråk och annat som inte kommer med på en ljudinspelning. Efteråt har fokusgruppssamtalet transkriberats ordagrant. Transkriberingarna har tillsammans med anteckningarna från fokusgruppssamtalet analyserats. Enligt Wibeck (2000) sker analysen av fokusgruppssamtal på samma sätt som analysen av vanliga intervjuer. Det vanligaste förfaringsättet är enligt Wibeck innehållsanalysen, vilken också är det analysförfarande som valts för att analysera fokusgruppssamtalet

med de nyutbildade yrkeslärarna. I analysen har jag utgått från studiens syfte att beskriva och diskutera en grupp nyutbildade yrkeslärares upplevelser av yrkeslärarutbildningens utkomster. De delar av fokusgruppsamtalet som inte behandlar föreliggande studies syfte visade sig vara cirka 15 minuters samtal som främst rörde undervisningsformer och specifika föreläsningar och seminarier etcetera i yrkeslärarutbildningen har plockats bort från det material som kom att bli aktuellt för analysen. Efter detta har analysen följt de tre stegen i Wibecks modell för innehållsanalys av fokusgruppsamtal. I det första steget har rådatat, utsagorna från fokusgruppen ordnats i kategorier. Efter några genomläsningar av det transkriberade samtalet framkom att det kretsade kring att deltagarna i fokusgruppen under utbildningen till yrkeslärare fått en ny syn på läraryrket, samtidigt som de stärkt sin egen självkänsla och yrkesidentitet som just yrkeslärare. De har också fått nya redskap och känner att det är viktigt att ha en utbildning och vara behörig, att inte arbeta som obehörig lärare. Eftersom samtalet hade dessa tydliga fokus var det lätt att dela upp innehållet i fem kategorier (förändrad syn på läraryrket, stärkt självkänsla/yrkesidentitet, nya pedagogiska redskap, kunskap om bedömning och betygsättning, samt vikten av att ha en utbildning) I det andra steget summeras kategorierna som framkommit i steg ett. Kategorierna beskrivs här med hjälp av illustrativa exempel i form av citat. De citat som används för att illustrera resultatet har putsats språklig på så sätt att upprepningar, stakningar och onödiga ord har tagits bort utan att innebörden i det sagda har gått förlorad. Slutligen i det tredje steget tolkas utsagornas mening utifrån studiens syfte. Resultatet av de båda sista analysstegen presenteras nedan. För att göra resultatredovisningen personlig utan att lämna ut några namn på deltagarna i fokusgruppsamtalet har jag gett dem de fiktiva namnen Anna, Birgit, Cecilia, David, Erik, Frida och Göran i alfabetisk ordning och efter den ordning de kommit in i det gemensamma samtalet.

UTBILDNINGENS UTKOMSTER

Förändrad syn på läraryrket

Oavsett om de arbetat som lärare innan utbildningen eller inte upplever deltagarna i fokusgruppsamtalet att de fått en annorlunda syn på läraryrket mot vad de hade innan utbildningen. Samtidigt som de känner att de har mer kött på benen i sitt yrkesutövande i och med de teorier som de fått ta del av under utbildningen så upplever de också sig osäkrare eftersom de också har fått förståelse för att det finns en massa saker som de inte har kunskap om. Läraren är inte längre den som sitter inne med all kunskap. De deltagare som inte arbetat som lärare innan utbildningen säger att utbildningen gjort att de har förstått hur viktigt, men samtidigt svårt det är att få elever att komma till lärande. Anna säger att "man tror att man kanske bara genom att berätta kan flytta över det till att då har 'Erik' lärt sig det här som jag sagt här". Även de som arbetat som lärare tidigare menar att de utvecklas i sin förståelse av vikten att skapa bra relationer med eleverna och att hinna se varje elev. Här nämns också betydelsen av att se varje elev kopplat till att kunna sätta rättvisa betyg. En av deltagarna säger att utbildningen har gjort att hon upplever läraryrket som svårare än hon gjorde innan utbildningen:

Jag har bland annat reflekterat över det här med betygssättning och att man i undervisningen måste rikta det individuellt för att hinna se varje elev. Att man måste ha med det i tanket när man undervisar. Man har ganska stora krav på sig ändå. Att man verkligen har underlag för det betyget man tänker på för den här eleven. Man behöver tänka till hela vägen att man verkligen har på fötterna för det betyget man sätter. (Birgit)

David säger att innan han påbörjade yrkeslärarutbildningen hade han alltid fått höra hur viktigt det är att läraren på yrkesprogrammen har yrkeskunskaper. Efter utbildningen säger han att han inte längre vill sätta yrkeskunskaperna främst, för även om det är viktigt att kunna yrket för att kunna lära ut det, så spelar det ingen roll hur bra yrkeskunskaper man har om man inte kan skapa en relation till eleverna och få dem att lyssna på en. Utan en bra relation till eleverna är det omöjligt att lära dem något, det är alla deltagare i fokusgruppen överens om. Deltagarna i fokusgruppen är också överens om att det inte är lätt att bedriva en bra undervisning i skolan idag och att det är lätt att man som lärare blir för trött och inte orkar med sitt uppdrag. Samtliga har de sett exempel på lärare på deras arbets- eller VFU-platser som tappat gnistan och upplevs som "trötta" och som inte når ut till eleverna. Flera av deltagarna i fokusgruppen har också upplevt att när de själva kommit ut som nya i skolverksamheten så har de blivit ifrågasatta av sina kollegor, både utbildade och utbildade, något som de upplever som utmanande. Det är dock inte bara de nyutbildade lärarna som blir ifrågasatta. Göran berättar att han under utbildningens gång har utvärderat de lärare han hade på gymnasiet. Nu i efterhand ser han flera bra kvalitéer i de lärare som han inte gillade så bra då, medan en del lärare han då tyckte var bra under gymnasietiden har han idag insett att de nog inte var så bra egentligen.

Starkt självkänsla/yrkesidentitet

En annan utkomst av utbildningen som deltagarna i fokusgruppen inte direkt säger sig ha fått, men som ändå lyser igenom i samtalet är att de utvecklat och stärkt sin yrkesidentitet och självkänsla, något som Cecilia beskriver som en personlig utvecklingsresa. David berättar att han i början av utbildningen var vad han kallar för en "pennknäppare". Det vill säga att första gången han redovisade framme vid tavlan stod han hela tiden och knäppte med en penna. Han menar att i början var det många som inte var vana att tala inför publik, eller i varje fall inte inför andra än de egna eleverna och som hade små egenheter av sig. Men under utbildningens gång har de vant sig vid att redovisa för varandra och vid den avslutande utbildningsdagens redovisningar fanns där inga "pennknäppare" längre. Trots att yrkeslärarstudenterna inte träffas så ofta under sin utbildning så upplever de att de fått en bra gemenskap under utbildningens gång, något som jag som lärare i utbildningen också upplevt. Det faktum att det varit och är högt i tak i gruppen har medfört att de vågat ge varandra kritik, men också att de kunnat ta emot kritiken de fått och omsätta den i praktiken, något som varit utvecklande för såväl självkänsla som yrkesroll. Även studiesjälvförtroendet har utvecklats under utbildningen. Deltagarna i fokusgruppen beskriver hur utelämnade de kände sig i början, men också att det som upplevdes som svårast i början också kom att bli det som nu i

efterhand varit det som upplevs som det mest givande under utbildningen så som de lärarlösa seminarierna och att genomföra en aktionsstudie. Birgit beskriver hur svårt hon haft att förstå examinationsuppgifterna:

Första gången vi har fått de här uppgifterna då har jag gjort som strutsen och stuckit huvudet i sanden och så har jag bara såhär "jag fattar ingenting" och så har jag fått läsa den igen och "jag fattar fortfarande ingenting" så har jag lagt undan den och lagt den på hyllan ett tag och så "nu börjar det brinna i knutarna nu måste jag nog snart fatta den " och sen tillslut har jag försökt att bena upp det och lyckats. Men jag tycker ändå trots att jag haft såna problem med varje uppgift att förstå den, så ser jag ändå nytta med processen när jag väl gjort mitt arbete så har jag varit nöjd med mitt arbete och tycker att jag lärt mig mycket utav det, alltså utav varje arbete. Jag tycker ändå att uppgifterna har varit genomtänkta för de har fått mig att läsa läroplanen och läsa litteraturen och alltså att ta till mig många delar. Så de har fyllt ett bra syfte, men jag har varit i chock varje uppgift vi fått hittills just för att det är konstiga ord. (Birgit)

I samtalet som följer efter Birgits beskrivning av svårigheten att förstå uppgiften säger Anna att "samtidigt som uppgifterna varit svåra att förstå så har vi ju också lärt oss att vi kan klara sådant som vi innan inte trodde att vi skulle klara, sånt som vi såg som omöjligt som aktionsstudien". Anna säger också att hon under utbildningens gång kommit att förstå sin egen skolgång på ett annat sätt "vad som hände och vad som blev mindre bra och varför inte jag utvecklades där." Hon frågar de andra om inte de upplevt samma sak och får nickningar till svar av gruppen.

Nya pedagogiska redskap

Något som fokusgruppens deltagare diskuterar som en utkomst av utbildningen är att de upplever sig ha fått en större verktygslåda fylld med nya verktyg och redskap som de kan använda i sin roll som yrkeslärare, men också att de vet mer om när och hur de ska använda redskapen. Ett nytt redskap som alla är överens om att utbildningen gett dem är en förändrad kunskapssyn och en förståelse för att de som lärare lär genom att lära ut. Birgit sammanfattar det med ett citat från sin redovisning tidigare under dagen "see one, do one and teach one". Genom att få tillgång till olika pedagogiska teorier och modeller i den teoretiska delen av utbildningen samtidigt som de under den verksamhetsförlagda delen av utbildningen har kunnat testa teorierna och modellerna praktisk upplevs som en stor fördel som har gett lärarstudenterna mycket. Att som Frida uttrycker det kunna se att "den här modellen funkar på den här gruppen i den här situationen, men inte i den här situationen, utan här kanske vi måste angripa det från ett annat håll".

Erik säger att det främsta han lärt sig under utbildningen är hur han ska framföra sitt budskap till studenterna:

Jag fick ju den förmånen att komma direkt från branschen och jobba ett år som lärare. I det praktiska momentet så fungerade det ganska bra. Men det här med att hålla genomgångar för eleverna, de var ju 35-40 minuter för mig. Jag kände att jag ville få ut så mycket information som möjligt till eleverna så jag var ju så ivrig med att få ut det. Jag garanterar att efter fem minuter så var där ingen som lyssnade på vad jag sa. Det har jag ju fått med mig idag. Jag kommer aldrig att ha längre genomgångar än kanske 10-15 minuter idag. Bara försöka få ut den

viktigaste informationen och resten får jag ta ut i köket för eleverna. För att få ut budskapet måste du ändå vara så oerhört tydlig och det har jag ju läst mig. Jag kan ju jämföra lite hur jag undervisar nu. Det är ju jättestor skillnad. Jag känner mig mycket tryggare i att stå framför klassen och ha genomgångar så att eleverna verkligen förstår. Det sa dom ju att dom gjorde förr, men jag garanterar det var det ju ingen som förstod vad jag stod och svamlade om. (Erik)

Det främsta Göran har lärt sig under utbildningen är att invänta respons från eleverna och inte bara ge dem information och gå utan att först se vad de gör med informationen.

Om man ger eleverna någon information som dom ska kunna ha användning för så väntar jag på antingen att de tittar på mig eller att de börjar göra saker, att de vet. För annars har jag kanske bara sagt någonting och så har jag gått därifrån och så tror att eleven förstår, men nu inväntar jag responsen i stället. (Göran)

Men det är inte bara positiva utkomster som kommit av att gå yrkeslärarutbildningen. David tar upp några av utbildningens nackdelar också, att han genom utbildningen också blivit medveten om vilka problem skolan har:

I den här resan då man fått alla de här kunskaperna så har man ju också läst mycket och sett vilka problem det finns i skolan och konstigt i den värld, man har rätt att ta mobiltelefonen från en elev men hur det är något annat, du har rätt att ta ut en elev, men hur det är det heller ingen som... ..men kommer han hem till mig på min fritid ja då har jag gått ut på gården och kunnat försvara mig, jag hade gjort så gott jag kunnat. Skolan klär av mig fullständigt. Jag får inte röra nån, jag får inte göra nåt. Så man har ju även sett den sidan. Den har ju kommit med i den här resan, allting. Det tycker jag när man har hittat mycket i skolan. Om man nu hade velat gräva efter skit så har skolan problem och det är sånt som har kommit utan att man kan värja sig ifrån det. (David)

Även Cecilia har samma erfarenhet och säger att hon känner sig maktlös som lärare ibland. De övriga i fokusgruppen nickar igenkännande till Davids och Cecilias berättelser men blandar sig inte själva in i samtalet.

Kunskaper om bedömning och betygsättning

Stor del av fokusgruppssamtalet fokuserar på betyg och betygsättning. Svårigheterna med att sätta betyg är något som aktualiserats i utbildningen. I takt med att studenterna fått kunskap om betygssättning har de också fått förståelse för hur svårt det är att sätta rättvisa betyg och vad viktigt det är att kunna motivera de betyg som sätts.

Jag tänkt på just det här på eleven som får, om man nu har betygsamtal då och som får, vi säger högsta betyg, nu ett A då eller ett MVG, att man inte bara... för som lärare så kan man ju tänka att jättekul att få det. Men att man också ska få reda på varför man får det tycker jag är viktigt. Om man ger ett G eller ett VG eller vad det är som fattas för att komma upp till högsta nivå, men jag tänker alltid så med de här eleverna som är såhär, som får det här högsta att man inte bara meddelar det, utan att man också talar om varför för det smakar ju gott att få ett fint betyg, men det smakar ju ändå finare om man vet varför man har fått det. Det är något som jag tagit till mig under utbildningen. (Anna)

Frida tar upp problemet med att inte bara kunna motivera betygssättningen för eleverna, utan också för deras vårdnadshavare. De övriga deltagarna i fokusgruppen håller med. Cecilia påpekar att i tidigare betygssystem 1-5 eller U/G/VG har föräldrarna kunnat känna igen sig. Även om de själva bara fått sifferbetygen så har de gått lätt att överföra till godkänt och väl godkänt etcetera, men att det nu är mycket svårare att översätta.

Vikten av att ha en utbildning

Att läsa till yrkeslärare har också gjort att deltagarna i fokusgruppen insett skillnaden mellan att vara utbildad och outbildad lärare. David säger att han har värderat sin utbildning gentemot sina kollegor och förstått att han "kan mycket om grejer som dom inte vet vad det är". Den största skillnaden de nyutbildade lärarna ser mellan sig själva och sina kollegor som inte gått yrkeslärarutbildningen är att de obehöriga kollegorna saknar teoretiska kunskaper och att de upplevs ha fastnat i gamla hjulspår utan att ha verktygen att kunna ta sig därifrån. Cecilia som jobbat tio år som obehörig lärare innan utbildningen säger att hon känner sig tryggare i sin yrkesroll samtidigt som hon upplever de obehöriga lärarna som mer otrygga. När det gäller lärarlegitimationen så är deltagarna i fokusgruppen klivna. De ser legitimationen som ett bevis på att vara en kompetent lärare och något som borgar för kvalitet. Att ha en legitimation som borgar för kvalitet och som man kan bli fråntagen tycker Anna, som har en bakgrund inom vården där legitimationer förekommit ett tag, kvalitetshöjer själva yrket. Även de andra fokusgruppsdeltagarna hoppas att legitimationen skall bidra till att höja statusen. Att yrkeslärare idag är undantagna från legitimationskravet ser de som ett problem. Birgit ger uttryck för rädslan att även utbildade men med många års verksamhet inom yrket ska kunna få legitimation, något som hon menar inte borgar för kvalitet eller höjer yrkets status. David å andra sidan ser en fördel med att yrkeslärare är undantagna från legitimationskravet för så länge han inte har någon legitimation kan han ju inte heller bli av med den. Dock erkänner han att han redan ansökt om legitimation.

Utvecklandet av yrkeskompetenser

Av studiens resultat framgår att de nyutbildade yrkeslärarna upplever att de utkomster yrkeslärarutbildningen gett är att de fått med sig en ny syn på läraryrket, de har stärkt såväl sin yrkesidentitet som sin självkänsla. De har fått nya, bredare och förbättrade redskap att använda i undervisningen och de ser vikten med att ha en utbildning, liknande utkomster som de Köpsén och Fejes (2013) också nämner när de diskuterar kompetenser hos yrkeslärare. Färdigheter som anses vara viktiga i de nyblivna yrkeslärarnas yrkesutövning är att kunna se de enskilda eleverna och nå ut till dem med sitt budskap, samt att kunna göra rättvisa bedömningar och sätta rättvisa betyg. Samtidigt som de utvecklats i utbildningen har de också fått ökade kunskaper om sig själva och sina begränsningar som lärare. De har insett hur svårt det är att möta och tillgodose alla elever, att nå ut till eleverna med sitt budskap och att kunna bedöma och betygssätta eleverna rättvist. Samtidigt som de känner att yrkeslärarutbildningen är av högsta vikt, får jag också känslan av att de tycker att utbildningen medfört att de fått en annan syn på läraryrket

idag än vad de hade innan utbildningen. En syn som säger att läraryrket är svårare och mer komplext än de trodde innan oavsett om de haft erfarenhet eller inte att arbeta som obehörig lärare innan studierna. Persson och Nordängers (2006) liksom Fransson och Moberg (2001) har i olika studier undersökt lärarstudenters syn på läraryrket i början och slutet på lärarutbildningen. I dessa studier framkommer att studenterna i början av sina studier hade en idyllisk bild av läraryrket, men att de under utbildningens gång kommer till insikten att läraryrket är komplext. Det finns således likheter i resultat mellan Persson och Nordängers (2006), Fransson och Moberg (2001) samt föreliggande studie när det gäller lärarstudenternas och yrkeslärarstudenternas (upplevda) förändrade syn på läraryrket. Detta trots att de flesta av de nyutbildade yrkeslärarna arbetat som obehöriga lärare innan de påbörjade sina lärarstudier.

SLUTORD

Då föreliggande artikel baseras på en fokusgrupp intervju med sju studenter är det svårt att generalisera kring resultaten. Samtidigt kommer jag, nästa gång telefonen ringer och någon vill validera sig, svara att yrkesutbildningen enligt tidigare studenter ger en förändrad syn på läraryrket, nya pedagogiska redskap och en stärkt självkänsla och vilken (blivande)lärare kan tacka nej till det? Dessutom tänker jag svara att efter genomgången yrkeslärarutbildning förstår man vikten av att ha en lärarutbildning när man arbetar som lärare, kanske är det den största utkomsten av att ha studerat vid (det nya) yrkeslärarprogrammet? Detta tillsammans med de andra utkomsterna är något jag tänker fortsätta att studera i takt med att fler studenter blir klara med sina studier. Då det finns få tidigare studier kan föreliggande studies resultat fungera som en grund för vidare och fördjupade studier om (den nya) yrkeslärarutbildningens utkomster.

REFERENSER

- Fransson, G. & Moberg, Å. (2001) *De första ljuva åren. Lärares första tid i yrket*. Lund: Studentlitteratur.
- Gy 11: *Läroplan, examensmål och gymnasiegemensamma ämnen för Gymnasieskolan 2011*. Stockholm: Skolverket.
- Högskoleverket. (2010) *Högskoleutbildningarna och arbetsmarknaden*. Ett planeringsunderlag för läsåret 2010/11. Rapport 2010:1. Stockholm: Högskoleverket.
- Högskoleverket. (2011) *Högskoleverkets föreskrifter 2011:7*
- Jovchelovitch, Sandra. (2001) Social Representations, Public Life, and Social Construction. In K. Deaux & G. Philogéne (Eds.), *Representations of the Social* (pp. 165-181). Oxford: Blackwell Publishers Ltd.
- Kreuger, Richard. (1998) *Developing Questions for Focus Groups*. Thousand Oaks: Sage.
- Köpsén, S. & Fejes, A. (2013) Yrkeslärares identiteter. I Fejes (red.). *Lärandets Mångfald. Om Vuxenpedagogik och folkbildning*. (121-138). Lund: Studentlitteratur.
- Morgan, David L. (1998) *The focus group guidebook*. Thousand Oaks: Sage.
- Lgy 70 *Läroplan för Gymnasieskolan 1970* Stockholm: Skolöverstyrelsen.
- Lpf 94 *Läroplan för de frivilliga skolformerna 1994* Stockholm: Fritzes.
- Läraryrket. (2013) Undantag från lärarlegitimationen. Hämtad 2013-02-26 från: <http://www.lararforbundet.se/web/ws.nsf/documents/004FC7CC?OpenDocument>
- Oscarsson, E. (red). (2012) *Framtidsutsikter Arbetsmarknaden för akademiker 2017*. Saco.
- Persson, L. & Nordäng, U.K. (2006) *Vad kan en lärare som inte du kan? Lärarstudenters bilder av lärarkompetens i början och slutet av utbildningen*. Högskolan i Kalmar. Institutionen för Hälso och Beteendevetenskap. Rapport 4:2006.
- Prop. 2008/09:199 *Högre krav och kvalitet i den nya gymnasieskolan*. Stockholm: Regeringen.
- Prop. 2012/13:1 *Förslag till budget 2013*. Stockholm: Regeringen.
- Skollagen 2010:800. Hämtad 2013-02-19 Från: http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Lagar/Svenskforfattningssamling/Skollag-2010800_sfs-2010-800/
- Skolverket. (2011) *Gymnasieskola 2011*. Stockholm: Skolverket.
- Skolverket. (2012) *Yrkesutbildning i Europa. Översikt över den svenska yrkesutbildningen*. Stockholm: Skolverket.
- SOU 1991:56 *Kompetensutveckling – en utmaning*. Stockholm: Utbildningsdepartementet.
- SOU 1994:101 *Höj ribban - lärarkompetens för yrkesutbildning*. Stockholm: Utbildningsdepartementet.
- SOU 2008:112 *Betänkande av utredningen Utbildning till yrkeslärare*, Stockholm: Utbildningsdepartementet.
- Statistiska centralbyrån (2011) *SCB:s Trender och prognoser 2011* Hämtad 2013:01:19 från www.scb.se/statistik/.../UF0515_2012A01_BR_AM85BR1201.pdf
- Wibeck, V. (2000) *Fokusgrupper: om fokuserade gruppintervjuer som undersökningsmetod*. Lund: Studentlitteratur.
- Wibeck, V. (2002) *Genmat i fokus. Analyser av fokusgruppsamtal om genförandrade livsmedel*. Linköpings universitet, Linköping.
- Wilkinson, S. (1999) Focus Groups. A Feminist Method. *Psychology of Women Quarterly*, 23, 221-244.